

Od zauroczenia Tatrami do zdobycia Nanda Devi East

<https://doi.org/10.19195/2084-4107.16.20>

[rec.] Krzysztof Marchlewicz, *Góry i skrzydła. Opowieść o Adamie „Akarze” Karpińskim (1897–1939)*, Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, Kraków 2022.

From enchantment with the Tatras to the conquest of Nanda Devi East

Słowa-klucze: Adam Karpiński, Himalaje, Nanda Devi, historia alpinizmu, historia lotnictwa

Keywords: Adam Karpiński, the Himalayas, Nanda Devi, history of alpinism, history of aviation

Monografia *Góry i skrzydła. Opowieść o Adamie „Akarze” Karpińskim (1897–1939)* poświęcona wybitnemu polskiemu alpinście, uczestnikowi historycznej przedwojennej polskiej wyprawy w Andy i twórcy zrębów polskiego himalaizmu, wypełnia poważną lukę w polskiej biografistyce górskiej — i nie tylko górskiej, bowiem także zaangażowanie Akara w rozwój polskiego lotnictwa i przemysłu lotniczego godne jest pogłębionej refleksji i zasługuje na przywrócenie pamięci zbiorowej. Autor recenzowanej książki podjął ambitną próbę stworzenia nieistniejącej do tej pory pełnej biografii Karpińskiego, obejmującej wszystkie okresy jego życia. Eksponując w książce na równych prawach te oba najistotniejsze, osobiwie dopełniające się w dorosłym życiu Akara wątki — lotniczy i górski, stworzył opowieść o człowieku nietuzinkowym, współtworzącym historię II Rzeczypospolitej. Owo podwójne spektrum zamiłowań Karpińskiego, składających się na wybitne osiągnięcia w obu dziedzinach, stać się może dodat-

kowym atutem książki, która ma szansę zainteresować współczesnego odbiorcę wywodzącego się zarówno z kręgu miłośników historii wojskowości i lotnictwa wojskowego oraz cywilnego, jak też literatury górskiej, która w ostatnich latach przeżywa okres rozkwitu. Wiąże się to w niemałym stopniu ze współczesnym rozwojem turystyki górskiej — także wysokogórskiej — i różnego typu sportów górskich, które przez długi okres czasu, zwłaszcza w Polsce, miały charakter elitarny. Ów intensywny rozwój turystyki górskiej idzie w parze ze wzrostem powszechnego zainteresowania historią taternictwa i alpinizmu w wymiarze nie tylko sportowym, ale również eksploracyjnym. Podczas popularnych w ostatnich latach festiwali filmów górskich, przyjmujących obecnie szeroką formułę festiwali górskich, przyciągających rzesze publiczności reprezentującej kilka pokoleń „ludzi gór” (i nie tylko), coraz częściej przypomina się osiągnięcia i dokonania polskich, a także światowych prekursorów taternictwa, alpinizmu i himalaizmu oraz organizuje spotkania ze współczesnymi wspinaczami i uczestnikami górskich wypraw. Zjawisku temu towarzyszy bardzo wyraźny wzrost liczby publikacji z obszaru tak zwanej literatury górskiej, ze szczególnym wskazaniem na biografie zarówno historycznych, jak i współczesnych eksploratorów i zdobywców najwyższych gór świata. Owe biografie zdobywają coraz większą popularność w gronie czytelników wywodzących się nie tylko ze środowiska górskiego, ale również miłośników biografii w ogóle i literatury typu *non fiction*. Dobrym tego przykładem są chociażby książki autorstwa Anny Kamińskiej *Wanda. Opowieść o sile życia i śmierci. Historia Wandy Rutkiewicz czy Halina. Dziś już nie ma takich kobiet. Opowieść o himalaistce Halinie Krüger-Syrokomskiej*.

Dobrze napisana i umiejętnie udokumentowana opowieść o Akarze pod tytułem *Góry i skrzydła* ma zatem szansę na wejście w szeroki obieg czytelniczy i zainteresować odbiorców reprezentujących różne grupy wiekowe. Wskazane już we wstępie obszary fascynacji Akara zostały w niniejszej książce ukazane na tle szerokiego kontekstu historycznego i kulturowego, co pozwala prześledzić nie tylko proces kształtowania się wybitnej osobowości, ale także lepiej zrozumieć ambicje odradzającego się po I wojnie światowej młodego państwa polskiego. Akar jako pilot, konstruktor-mechanik, a także utalentowany alpinista i organizator pierwszej polskiej wyprawy w Himalaje, świadczącej o nawiązaniu przez polskich alpinistów rywalizacji z światowej klasy alpinistami angielskimi, włoskimi, niemieckimi czy amerykańskimi, konkurującymi o zdobycie spektakularnych szczytów w Himalajach i Karakorum, należał do ścisłej elity II Rzeczypospolitej. Jak pisze autor recenzowanej monografii, choć w dobie powojennej ukształtowana przed wojną legenda Akara — w dużej mierze z przyczyn politycznych — nie była pielęgnowana, to postać owego wybitnego himalaisty nigdy nie została zapomniana, a w ostatnich latach została ponownie wprowadzona do społecznego dyskursu — najpierw za sprawą wydania dziennika Janusza Klarnera *Nanda Devi* (Katowice 2011), a następnie książki Dariusza Jaronia poświęconej historii kierowanej przez Akara wyprawie na Nanda Devi East (1939) pod tytułem *Polscy himalaiści* (Warszawa 2019). Jak dotąd nikt jednak nie podjął próby stworzenia pełnego obrazu

dokonań Akara. Przynosi go zatem dopiero niniejsza monografia. Przedstawiona w niej pełna biografia Karpińskiego, uwzględniająca zarówno tradycję rodzinną, kolejne etapy jego edukacji, doświadczenia wojenne, kręgi towarzyskie i zawodowe, w których się obracał, niektóre aspekty jego życia uczuciowego, narodziny pasji i ambicji, pozwala lepiej zrozumieć rodzącą się w wyobraźni i psychice Karpińskiego fascynację górami wysokimi, w jej punkcie kulminacyjnym urastającą do wymiaru „obsesji himalajskiej”. Można spekulować, czy gdyby nie eksploracyjno-sportowa pasja Akara i owa „himalajska obsesja”, to zespół polskich himalaistów, dysponujących o wiele mniejszymi środkami finansowymi niż ekipy zachodnioeuropejskie, zapisałyby w międzywojniu tak istotną kartę w historii światowego himalaizmu, jaką zapisała wyprawa Karpińskiego, zdobywając tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej nową — niezwykle trudną — drogą wierzchołek Nanda Devi East, co zresztą nie było bezpośrednio udziałem samego Karpińskiego. Na szczycie 2lipca 1939 roku stanęli bowiem dwaj inni uczestnicy historycznej i tragicznie dla Karpińskiego zakończonej wyprawy, Jakub Bujak i Janusz Klarner, ale za ojca tego sukcesu niewątpliwie należy uznać kierującego wyprawą Karpińskiego — co wydatnie udowadnia autor recenzowanej pozycji.

Pierwsza część książki, poświęcona okresowi młodości Akara przybliży obraz jego rodziny, warunki w jakich dorastał, okres szkolny, doświadczenie skautingu i pierwsze kontakty z górami. Autor słusznie eksponuje tu wątek skautingu, przygotowującego młodzież mentalnie i fizycznie do podejmowania ekstremalnych wyzwań, ale także uczącego odpowiedzialności za drugiego człowieka i pracy zespołowej, również w jej wymiarze etycznym. Nota bene harcerstwo — wyrosłe na fundamentach skautingu — ukształtowało również innych wybitnych polskich himalaistów, między innymi Krzysztofa Wielickiego. Jak się wydaje, być może właśnie ze względu na zaangażowanie w ruch skautowski/harcerski we wczesnej fazie dorastania dostrzegalne są pewne paralele w mentalnym profilu obu polskich himalaistów, reprezentujących skądinąd tak odległe pokolenia. W pierwszej części omawianej książki pojawiają się też wzmianki o wczesnych doświadczeniach górskich Akara w kontekście jego relacji z twórcą polskiego harcerstwa Andrzejem Małkowskim. Tu jednak spora część uwag i komentarzy, ze względu na brak jednoznacznych źródeł pozostaje niestety w sferze domysłów i spekulacji autora pracy, do czego sam się zresztą przyznaje.

Z kolei druga część książki, zgodnie zresztą z naturalną chronologią, poświęcona została doświadczeniom wojennym i okresowi szybkiego dojrzewania Akara, motywem dominującym są tu częste zmiany zamieszkania i środowiska, w którym Karpiński w tym czasie przebywał. W tej części szczególnie ważne dla całego dyskursu są wątki dotyczące służby Akara w lotnictwie, inicjujące jego późniejsze zainteresowania i zawodowe decyzje. Autor książki w szczegółowej analizie tego fragmentu biografii Karpińskiego powołuje się na szereg zachowanych dokumentów, korzysta między innymi z wojskowych akt personalnych Akara.

Część trzecia dotyczy między innymi okresu studiów Karpińskiego na Politechnice Warszawskiej i jego rodzących się wówczas zainteresowań szybowni-

ctwem a także przemysłem lotniczym oraz zaangażowania w działalność Sekcji Lotniczej Koła Mechaników Studentów Politechniki Warszawskiej, w ramach której Akara „zbudował jeden z pierwszych polskich szybowców i przyczynił się do popularyzacji sportu szybowcowego w Polsce”. Autor książki słusznie zauważa, że:

Działalność Sekcji Lotniczej mocno wpłynęła na rozwój polskiego lotnictwa w okresie międzywojennym. Dość powiedzieć, że jej członkami byli tak ważni dla historii awiacji w Polsce ludzie jak Ryszard Bartel, czy znane później *trio* Stanisław Rogalski, Stanisław Wigura i Jerzy Drzewiecki. W bliskich kontaktach ze studentami pozostawali profesorowie Czesław Witoszyński, Karol Taylor i Gustaw Mokrzycki.

Drugim istotnym wątkiem podjętym w tej części książki jest życie osobiste Akara i historia jego związku z Wandą z Cumftów Czarnocką. Autor tropi tu różne zagadki związku Akara z jego przyszłą żoną, wykorzystując jako podstawowe źródło przekazu ich osobistą korespondencję. W tej części we fragmencie zatytułowanym *Między Tatrami i Alpami* autor analizuje również ostatecznie i jednoznacznie krystalizującą się w tym okresie pasję górską Karpińskiego, pisząc o jej wcześniejszych źródłach:

Gdyby praca w przemyśle lotniczym była dla Adama Karpińskiego życiowym priorytetem, zawirowania w PWS mogłyby go głęboko dotknąć. Najpierw swoista degradacja z projektowania do nadzoru nad montażem, potem narastający kryzys w firmie, nieregularność wypłat, konieczność szukania nowego etatu... Biograf Jacka Karpińskiego, Piotr Lipiński, zastanawiał się nawet nad tym, czy Akarowe chodzenie po górach nie było ucieczką „od rozczarowań konstruktora, którego pomysłów nikt nie chciał realizować”. Być może uważał tak sam Jacek, nie mający pełnej wiedzy o tym, jak odległe początki miały górskie pasje ojca. Tymczasem bez wahania powiedzieć trzeba, że Adam Karpiński przed niczym w góry nie uciekał. Jeździł w nie na długo przed zdobyciem inżynierskiego dyplomu i z roku na rok w coraz większym stopniu to one stawały się główną przestrzenią realizacji jego ambicji i marzeń. Góry nie były namiastką. Góry nie były zamiast. Zawładnęły Adamem tak dalece, że nawet praca zawodowa musiała im z czasem ustąpić pierwszeństwa, a jego publiczna rozpoznawalność przestała wiązać się z lotnictwem, a zaczęła — z eksploracją i wspinaniem.

W dalszych partiach książki autor przyglądając się początkom marzeń Akara o Himalajach ze znanstwem badanej problematyki osadza historię górskich fascynacji Karpińskiego na tle historii taternictwa i w kontekście historii, nie tylko polskiego, ale także światowego alpinizmu i himalaizmu. Szczególnie interesujące wydają się w tym aspekcie dwie ostatnie części książki dotyczące andynistycznych i himalajskich osiągnięć Akara. Pozwalają one lepiej zrozumieć znaczenie

jego udziału w obydwóch najbardziej spektakularnych polskich przedwojennych wyprawach w góry wysokie, zarówno w trakcie wyprawy w Andy, wpisującej się w historię światowego andynizmu, jak i ostatniej wyprawy Akara w Himalaje, podczas której kierował polską ekspedycją i pod koniec której zginął pod zwałami lawiny. Dodatkową wartość książki stanowi podsumowanie, w którym autor dokonał przeglądu piśmiennictwa dotyczącego Karpińskiego, przywołując zarówno pozycje najdawniejsze, jak też najnowsze.

Szczególne uznanie w przypadku recenzowanej pracy budzi niezwykła akrybia badawcza jej autora, dojrzały warsztat historyka oraz przyjęta i konsekwentnie stosowana w niej metodologia. Autor dotarł do wielu cennych i mało dotąd znanych i wykorzystywanych źródeł (prywatna korespondencja oraz szereg dokumentów zgromadzonych w rozmaitych archiwach). Ich rzetelna, ale i krytyczna analiza ze wskazaniem na braki, pozwoliła mu nie tylko na drobiazgową rekonstrukcję kolejnych etapów życia Karpińskiego, ale stała się także podstawą licznych spekulacji dotyczących faktów z życia Akara, o których źródła milczą.

Narracja w recenzowanej monografii prowadzona jest w oparciu o drobiazgową analizę zachowanych dokumentów i z wykorzystaniem szerokiej wiedzy autora na temat epoki oraz licznych dokumentów kontekstowych.

Monografia *Góry i skrzydła* oprócz pięciu zasadniczych części zawiera też wykaz ilustracji i map, obszerne zestawienie bibliografii oraz indeks nazwisk, cytowania opatrzone są fachowymi przypisami i komentarzami z precyzyjnym wskazaniem źródła cytowania.

Ewa Grzęda

ORCID: 0000-0001-5254-9458

Uniwersytet Wrocławski

ewa.grzeda@uwr.edu.pl

ewagrzeda@o2.pl